

Maja Cerić i dr. (ur.), *Zbornik javnih predavanja, sv. 1, Posebna izdanja Državnog arhiva u Pazinu, sv. 22, Pazin: Državni arhiv u Pazinu, 2011., 252 str.*

Državni arhiv u Pazinu započeo je 2007. s javnim predavanjima kojima je cilj »približiti građanstvu vrijednost i značaj arhivskih izvora za istraživanje u humanističkim i društvenim znanostima«. Tijekom ovih godina bilo je tridesetak izlagača. U ediciji Posebna izdanja Državnog arhiva u Pazinu u studenom 2011. tiskan je prvi svezak *Zbornika javnih predavanja* pod uredništvom Maje Cerić, Sebastijana Legovića, Mirele Mrak, Jasne Mrkonjić i Elvise Orbanica. Vrijedna ekipa uspjela je u ovom *Zborniku* okupiti većinu održanih predavanja od studenog 2007. do prosinca 2010., ukupno četrnaest radova kojima je zajednička tematika samo ona prostorna – istarska. Zbog širine tema svaki je rad posebna cjelina.

Nakon uvodnih napomena u poglavlju »Riječ uredništva« (str. 5) slijedi rad Alojza Štokovića »Bratovštine u Istri – udruge sa stoljetnom tradicijom« (7 – 26). Autor je istaknuo da bratovštine u Istri čine sastavni dio laičkih udruga koje se osnivaju još u 11., ali je njihov pravni okvir utvrđen u drugoj polovici 16. stoljeća Tridentskim koncilom. Štoković je naglasio kako se zlatno doba djelovanja bratovština održalo do njihova institucionalnog ukidanja krajem 18. stoljeća te da su motovunske bratovštine izvrstan primjer koji može poslužiti i za druga područja u Istri.

U članku »Neki aspekti institucionalne podrške gospodarstvu Istre od 1850. do 1918.« (27 – 50) Alida Perković ističe razdoblje u kojem su značajnu ulogu u poticanju i promicanju gospodarskih aktivnosti imale Trgovačka i industrijska komora Istre sa sjedištem u Rovinju, Hidrografski zavod Ratne mornarice u Puli, Pokrajinska vinarsko-voćarska stanica u Poreču te Zoološka postaja Berlinskog akvarija u Rovinju. Autorica je naglasila da je Istarski sabor kao politička institucija svojim odlukama utjecao na gospodarska kretanja na području koje je pokrивao. Perković je ukratko opisala i osnivanje Instituta za hipotekarne kredite i Instituta za komunalni kredit.

U radu je »Istarski egzodusi u kontekstu političkih, gospodarskih i inih prilika u 19. i 20. stoljeću« (53 – 77) Davor Mandić opisao demografska kretanja stanovništva, odnosno iseljeničke valove. Analizirao je pet iseljeničkih valova: prvi od 80-ih godina 19. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata, drugi od kraja Prvog svjetskoga rata do 1939. te od 1941. do kraja Drugoga svjetskoga rata, treći od 1945. do 1970., četvrti i peti u razdoblju 1971. – 1991. – 2001.

Marko Medved u radu »Historiografi o odnosu Svete Stolice prema fašizmu i nacizmu: ideološko ili metodološko pitanje?« (79 – 85) posebnu pozornost posvećuje knjizi britanskog autora Johna Cornwela, *Hitlerov papa*. Nakon detaljne analize same knjige i odgovora katoličke historiografije autor zaključuje da se ne može na Cornwelovu djelu temeljiti istina o odnosu Svete Stolice prema nacizmu i fašizmu.

U radu »Fojbe kao povijesna činjenica i kao sredstvo političke manipulacije« (87 – 103) Mario Mikolić izraz »fojbe« tumači kao konstrukt talijanskih povjesničara. U tumačenju

fenomena fojbi, vrijeme rata dijeli u tri razdoblja: prvo, od kapitulacije Italije (8. rujna 1943.) do uspostave partizanskog civilnog i vojnog vodstva (23. i 25. rujna 1943.), drugo, razdoblje nakon prodora njemačkih snaga (2. listopada) pa sve do prvih mjeseci 1944. te, treće, od prvih mjeseci 1944. do kraja rata (svibanj 1945.). Mikolić zaključuje kako nema nikakvih dokaza da su komunističke vlasti vodile smišljenu politiku etničkog čišćenja u Istri.

»Prvi narodni zastupnici iz Istre u Hrvatskom saboru u Zagrebu 1947. godine« (105 – 117) naslov je članka Nevija Šetića. Autor je u radu objasnio nastajanje nacionalno-integracijskih procesa u Istri od kraja 19. stoljeća do konačnog sjedinjenja s Hrvatskom. Šetić je također donio kandidatske liste te popis izabranih narodnih zastupnika iz Istre u Sabor NR Hrvatske.

Stipan Trogrlić u članku »Odnos jugoslavenskog komunističkog režima prema Katoličkoj crkvi u Istri (1945. – 1954.) ili “politika mrkve i batine”« (119 – 144) na temelju arhivske građe, onodobnog tiska i literature odgovara na pitanje o odnosu jugoslavenskog komunističkog režima prema Katoličkoj crkvi u Istri. Na kraju autor zaključuje kako se radilo o boljševičkom modelu odnosa koji načelno tolerira Crkvu kao instituciju i vjeru kao društveni fenomen, a zapravo ih želi potisnuti iz svih sfera društvenog života.

Juraj Batelja istaknuo je da je svrha njegova teksta »Blaženi Alojzije Stepinac i Crkva u Istri« (147 – 162) pogledati povijesne okolnosti u kojima je živio hrvatski narod i Katolička crkva u Istri u djelovanju zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca. Istaknuo je također svoju nadu da će misli iznesene u radu osmjeliti istraživače koji će na temelju dokumenata, sačuvanih u Državnom arhivu u Pazinu i drugdje, omogućiti potpuni uvid u situaciju Katoličke crkve u Istri.

Radom je »Istra u hrvatskom proljeću 1970. – 1972.« (165 – 194) Darko Dukovski istaknuo kako se razdoblje Hrvatskog proljeća u Istri i Rijeci pamti po naglom razvoju privrede, ali i po neujednačenom razvitku svih dijelova Istarsko-riječke regije. Autor smatra da je razlog nepostojanja »masovnosti« narodnog pokreta na istarskom poluotoku ležao u nacionalnom programu kulture koji se započeo osmišljavati i ostvarivati tek manjim dijelom preko ogranka Matice hrvatske, a većim dijelom preko Čakavskog sabora. Naglasio je kako se u Istri snažno osjećao kulturni rad Čakavskog sabora i njegovih katedri kojima je bio cilj pokazati vrijednosti lokalnih etno-kulturnih, jezičnih i književnih posebnosti temeljenih na hrvatskom glagoljaštvu i čakavskome dijalektu u okvirima cjelovite kulturne baštine, dok mnogi matičari iz Središnjice nisu imali sluha za »istarske posebnosti«.

U radu »Mons. dr. Božo Milanović« (197 – 204) Josip Grbac naglasio je razmišljanja Jakova Jelinčića koji je istražio osobni arhiv Bože Milanovića za koji je ustvrdio da su »prvorazredni svjedoci vremena u kojem su nastali, odnosno u kojem je djelovao njihov tvorac«. Grbac je napomenuo kako su do danas Milanovićeve iskustva, metodologija djelovanja i njegove riječi nedovoljno poznate. Pogotovo je, prema autoru, ključna Milanovićeve vizija dobra naroda te Crkve u tom narodu.

Aleksa Ladavac u radu »Čakavski sabor – 40 godina djelovanja« (207 – 214) donosi kratku povijest kulturne udruge osnovane u Žminju 1968. godine. Opisane su organizacijske

forme djelovanja Sabora, programska orijentacija i značajniji programi. Autor ističe ediciju *Istra kroz stoljeća* kao veliko dostignuće izdavačke djelatnosti Čakavskog sabora u kojem je realizirano trinaest kola s ukupno 71 knjigom.

U članku »Istarsko iseljništvo kao muzejska tema: dileme etnološke reprezentacije« (217 – 221) Lidija Nikočević istaknula je kako Istrani u New Yorku, kao i mnoge druge iseljeničke zajednice, imaju idealiziranu sliku kulture svoga starog kraja. U radu je opisan terenski rad među istarskom dijasporom i dvojbe koje su nastale prilikom rada na izložbi o njihovoj kulturi priređenoj u Etnografskom muzeju u Pazinu. Nakon teksta slijedi devet fotografija s izložbe (223 – 225).

Mario Sošić u radu »Povijesne i društvene temeljnice suvremene paradigme istarske autonomije – autonomaštva« (227 – 238) analizirao je društveni i politički fenomen istarske autonomije i istarskog autonomaštva od samog početka unošenja te ideje u istarski politički i društveni život pa do danas.

»Predstavljanje Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata« (241 – 247) naslov je članka Ante Nazora u kojem daje osvrt na rad javne znanstvene ustanove. Posebnu pozornost posvetio je bogatoj izdavačkoj djelatnosti (u četiri godine nakon ustrojavanja Centar je tiskao 22 knjige). Nazor je također priopćio podatke s raznih znanstvenih i stručnih predavanja koje je Centar organizirao.

Posljednja je cjelina u zborniku »Životopisi« (249 – 252) u kojoj se u kratkim crtama donose biografije autora tekstova.

Na kraju se možemo nadati da će se sačuvati kontinuitet održavanja javnih predavanja u prostorijama Državnog arhiva u Pazinu te da će se nastaviti s izdavanjem novih svezaka *Zbornika*.

Željko Cetina